

SWAP ƏMƏLİYYATLARI İLƏ BORC XƏRCİ AZALDILA BİLƏRMİ?

Kərim Soltanəlili*

Nurhodja Akbulaev**

Turan Ahmedov***

Xülasə

Həm qaynaq xərclərini azaldıcı, həm də risk idarəetmə vasitəsi olaraq SWAP müqavilələrinin istifadəsi firmalar və digər maliyyə institutları üçün əhəmiyyətli bir üstünlükdür. Xüsusilə Faiz Swap'ının tətbiq edilməsi, kredit dəyərliliyi aşağı firmalar və digər maliyyə institutları tərəfindən seçilən bir maliyyə vasitə olmaqdadır. Ölkələrin inkişafı maliyyə bazarlarının inkişafına və maliyyə bazarlarının inkişafı da maliyyə alətlərinin inkişafına bağlıdır. Bu mənada Faiz Swap'ı, dünyadakı tətbiq və işləyişi ilə bu inkişafın qabaqcıllarından biri olmaqdadır. Bu mənada Azərbaycanda da bu vasitənin tətbiqinin yayılması həm maliyyə bazarların inkişafına, həm də müəssisələrin borc xərclərinin aşağı salınmasına köməkçi olacaq. Bu məqalədə SWAP müqavilələri araşdırılmış və maliyyə bazarlarındakı tətbiqinə diqqət yetirilmişdir.

Açar Sözlər: Borc İdarəetməsi, SWAP, Faiz SWAP'ı, Pul SWAP'ı

SWAP İŞLEMLERİ İLE BORÇ MALİYETİ DÜŞÜRÜLEBİLİR Mİ?

Özet

Hem kaynak maliyetini azaltıcı, hem de risk yönetimi aracı olarak SWAP kontratlarının kullanımı firmalar ve diğer finansal kurumlar için önemli bir gelişmedir. Özellikle Faiz Oranı SWAP'i uygulamaları, kredi değerliliği düşük firmalar ve diğer finansal kuruluşlar tarafından tercih edilen bir finansal araç olmaktadır. Ülkelerin gelişimi finansal piyasaların gelişimine ve finansal piyasaların gelişimi de finansal araçların gelişimine bağlıdır. Bu anlamda Faiz Oranı SWAP'ı, dünyadaki kullanımları ve işleyişi ile bu gelişmelerin öncülerinden birisi olmaktadır. Bu anlamda Azerbaycan'da da bu aracın kullanımının yaygınlaştırılması hem finansal piyasaların gelişimine, hem de işletmelerin borç maliyetlerinin düşürülmesine yardımcı olacaktır. Bu çalışmada SWAP sözleşmeleri incelenmiş ve finansal piyasalardaki kullanımlarına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Borç Yönetimi, SWAP, Faiz Oranı SWAP'ı, Para SWAP'ı

CAN THE COST OF DEBT BE REDUCED WITH THE SWAP OPERATIONS?

Abstract

Developing of SWAP contracts is important which on the one hand decreasing cost of source on the other hand as a tool risk management that it is called hedging. Especially, interest Rate SWAPS to be given preference a financial tool by firms that it has low loan rating. To developing stock exchange and other financial markets must be vary financial instruments that deal with to improvement financial markets. Finally, interest Rate SWAPS is the one of first for developing forward market. In this sense, expanding the use of this tool in Azerbaijan in the development of both financial markets, but also will help to reduce operating costs of the debt. In this research, SWAP contracts were studied as a financial tool in Forward Markets.

Keywords: Debt Management, SWAP, Interest Rate SWAP, Currency SWAP

* Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Türk Dünyası İşlətmə Fakültəsi, Biznesin Təşkili və İdarə Edilməsi proqramının Magistratura tələbəsi, e-mail: soltanelili@bk.ru, Azərbaycan-Bakı

** Dr., Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Türk Dünyası İşlətmə Fakültəsi, İqtisadiyyat və işlətmə Kafedrasının Müəllimi, e-mail: nurhoca@gmail.com, Azərbaycan-Bakı

*** Dr., Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Türk Dünyası İşlətmə Fakültəsi, İqtisadiyyat və işlətmə Kafedrasının Müəllimi, e-mail: ahmedovturan@gmail.com, Azərbaycan-Bakı

Giriş

SWAP ingilis mənşəli bir söz olub; dəyişdirmə və mübadilə mənasını verməkdədir (Ersan, 1998: 166). Digər bir ifadəylə swap; valyuta məzənnələri və faiz dərəcələri riskinə qarşı inkişaf etdirilən, vəsait istifadəçilərinə fərqli bazarlardakı uyğun fondlara çatmaq, bu vəsaitlərin uyğun istifadəsini təmin etmək, riski azaltma və sabit faizli bir fondu dəyişən faizli bir vəsaitə dəyişdirmə imkanı verən maliyyə texnikasıdır (Bal, 2001: 148).

Yuxarıdakı təriflərdən də yola çıxaraq SWAP haqqında dəqiq bir tərif etmək istəndiyində: "müəyyən bir miqdar və xüsusiyyətdəki pul, valyuta, qızıl, maliyyə vasitəsi, mal kimi varlıqlarla; öhdəliklərin, əvvəldən təyin olunan qiymət və şərtlərə görə, gələcəkdəki bir tarixdə və bank şəklində təşkil olan bir bazarda mübadiləsinə əhatə edən müddətli bir əməliyyatdır" şəklində təyin oluna bilər (Örten, 2001: 311).

Fərqli maliyyə bazarlarında müxtəlif kredit şərtləri tapıla bilər. Bu səbəbdən də firmalar bu fərqliliklərdən lehlərinə faydalanmaq istəyə biləcəklərdir. İnkişaf perspektivi içindəki Swap təməl əməliyyatı isə maliyyə bazarlarındakı bu fərqliliklərin SWAP əməliyyatına mövzu olmasıyla hər 2 tərəfin də fayda təmin etməsi olmuşdur (Dülger və Önal, 1992: 51). SWAP'ın indiki vaxtda də tez-tez tətbiq olunan digər əsas məqsədi isə; faiz dərəcəsi, valyuta məzənnəsi və digər dəyişmələrdən qaynaqlanan risklərə qarşı zəmanət təmin etməsidir (Örten, 2001: 311). SWAP əməliyyatına girən tərəflərin swap əməliyyatına girmə səbəbləri ilə bu əməliyyatlardan istifadə səbəbləri aşağıdakı şəkildə sıralana bilər (Kırım, 1990: 30), (Önce, 1995:24):

- Müəyyən valyuta fondlarına girə bilmək qabiliyyəti və daha uyğun məzənnədən vəsait təmin edə bilmə imkanı;
- Sabit faizli və ya dəyişkən faizli vəsait təminində qarşılaşılan çətinliklərin varlığı;
- Müəyyən bir valyuta üzərindən əldə edilə biləcək ixracat və digər kreditlərin varlığı və / və ya digər bir valyuta cinsindən vəsait əldə etmə zəruriliyi;
- Müəyyən bir bazarda əsas borc üçün lazımlı nəğd vəsaitin tapıla bilməməsi;
- Valyuta məzənnəsi və ya faiz dərəcələrinin gələcəkdəki dəyişmələri üzərindən spekulyasiya etmə istəyi;
- Bəzi bazarlarda əldə edilə bilən müddətin qısalığı;
- Birja idarəsi ilə əlaqədar problemlərdən qaçınma istəyidir.

1. Borc İdarəetməsi Anlayışı

Borc idarəetməsinin maliyyə tərfi, müəyyən bir üçüncü tərəfin köməyi ilə borclunun borcunu geri ödəməsidir. Borc idarəetməsinin daha sadə tərfi isə, qazandığından daha az xərcləməkdir. Borc idarəetməsi, daxili və xarici borclanmadan doğan əsas məbləğ, faiz və komissiya kimi xərclərin ödənilməsi, mövcud bir borcun vədəsinin uzadılması (təxirə salma, təhkim və ya konsolidasiya), mövcud bir borcun faizinin dəyişdirilməsi (dəyişdirmə, konvertasiya), xarici borcdan əsas və ya faizin valyuta cinsinin bir başqa valyuta cinsiyə dəyişdirilməsi (SWAP) kimi borc ödəməyə bağlı müxtəlif qarışıq mövzuları daxildir.

Ümumiyyətlə borc idarəetməsini, borc yükünün, normal (vaxtı gəldiyində mövcud faiziyə geri ödəmə) ya da normal xarici yollara müraciət edərək yüngülləşdirilməsi olaraq

ifadə etmək mümkündür. Borc idarəetməsinin normal yolu, alınan borcun əsas və faizlərinin, vaxtı gəldiyi zaman geri ödənməsidir.

Borcun əsas məbləğ və faizlərinin vaxtında geri ödənməməsi bir çox sıxıntıyı bir arada gətirir. Belə bir vəziyyətdə ilk olaraq borc verənlər, bir daha borc vermə mövzusunda daha tərəddüdlə davranmağa sürüklənmiş olurlar. İkinci olaraq xüsusilə xarici borc ödəmələrində ortaya çıxan bir gecikmə bazarlarda dərhal duyulur və xəzinəyə daha əvvəl borc vermiş olsun olmasın bütün kreditorlar, yeni kredit açmaq mövzusunda tərəddüdə düşürlər. Bu cür bir gecikmənin ard arda yaşanması, ölkəni istərsə içəridən, istərsə də xaricdən borc mövzusunda böyük çətinliklərlə üz-üzə qoyar. O səbəblə də borcun əsas məbləğ və faizlərinin vaxtında ödənməsi böyük əhəmiyyət daşıyır (<http://www.bilgitabani.net/borc-yonetimi-nedir.html/>, 01.09.2016).

2. SWAP Anlayışı

SWAP hərfi olaraq "mübadilə etmək, dəyişdirmək" kimi mənalara gəlməkdədir. SWAP; 2 tərəfin müəyyən bir zaman hissəsi içində bir varlıq ya da öhdəliyə bağlı olan fərqli faiz ödəmələrini və ya valyuta cinsini qarşılıqlı olaraq dəyişdirdikləri bir mübadilə müqaviləsidir (<https://www.investaz.az/swap-nedir>, 19.09.2016).

Məsələn 10 illik sabit faizli borca sahib bir firma ilə bənzər ancaq dalğalı faizli borca sahib bir firma bir-birlərinin öhdəliklərini dəyişdirə bilər. SWAP əməliyyatlarında, faiz dərəcələri ilə valyuta dəyişmələri nəticəsində ortaya çıxan riski minimuma endirmək məqsədi güdülür.

SWAP ticari mənada 2 tərəfin qarşılıqlı olaraq mövzusu və dəyəri eyni olan iqtisadi və mali dəyərləri bir-biriylə dəyişmələri mənasını verir. Bu mənada mübadilə, dəyişmə deməkdir (<http://banco.az/az/news/risklerden-qorunmagin-yolu-swap>, 19.09.2016).

2.1. SWAP Əməliyyatına Səbəb Olan Xüsuslar

SWAP Əməliyyatına səbəb olan xüsuslar aşağıdakı şəkildə sıralanmaqdadır:

- Müəyyən valyutaları əldə etmək qabiliyyəti və ya əldə etmək çətinlikləri;
- Dəyişən faizli borc təmin edə bilmə qabiliyyətinə qarşılıq, sabit faizli borc təmin etmədə qarşılaşılan problemlər;
- Müəyyən bir valyuta üzərindən əldə edilə bilən ixrac və digər kreditlərin varlığı və fərqli bir valyuta cinsindən borc əldə etmə zəruriliyi;
- Bəzi bazarlarda əldə edilən kreditlərin müddətlərinin qısalığı;
- Firmaların fərqli maliyyə bazarlarında fərqli kredit dəyərliliklərinə sahib olmaları;
- Fərqli maliyyə bazarlarda təşkilati və struktur fərqliliklərin olması şəklində sıralanmaqdadır (<http://halkbankkobi.activebuilder.com/NewsDetail/Swap-nedir/714>, 18.09.2016).

2.1.1. SWAP'ın İstifadə Sahələri Haralardır?

SWAP'ın istifadə sahələri aşağıdakı şəkildə sıralanmaqdadır:

- Aktif gəlir dərəcələrini yüksəltmək,

- b) Sermayə istifadə xərclərini azaltmaq,
- c) Risklərin idarə edilməsi,
- d) Arbitraj və alış-verişidir.

2.1.2. SWAP Əməliyyatlarına Tərəf Olan Quruluşlar

SWAP əməliyyatlarına tərəf olan quruluşlar aşağıdakı şəkildə sıralana bilər:

- a) Beynəlxalq təşkilatlar
- b) Mərkəzi banklar
- c) Çoxmillətli şirkətlər
- d) Yerli rəhbərliklər
- e) Beynəlxalq fondlar
- f) İxracatçı - idxalçı təşkilatlar
- g) Banklar şəklində sıralanmaqdadır.

2.1.3. SWAP Əməliyyatının Üstünlükləri və Zəiflikləri

SWAP əməliyyatının üstünlükləri və zəiflikləri aşağıdakı şəkildə sıralana bilər:

a) Üstünlükləri

- Kredit arbitrajı sayəsində müəssisələr, borclanma xərclərini azalda bilər.
- Müəssisələrdə effektiv aktiv və passiv idarə edilməsini təmin edir.
- Fərqli bazarlara çıxış imkanı təmin edir.
- Yeni kredit istifadə xərçindən aşağı bir xərclə yeni qaynaqları əldə etmək imkanı təmin edir.
- Fərqli müddətlərlə müqavilə bağlamaq imkanı təmin edir.
- Ticarət sirlərini qorumağa imkan verir.
- Üstlənilmiş olan riskləri azaldıcı və ya aradan qaldırıcı təsir yaradır.

b) Zəiflikləri

- Kredit, faiz və məzənnə riski tamamilə ortadan qalxmaz.
- Rəsmi və mütəşəkkil bir bazarı yoxdur.
- Müqavilələrin müəyyən bir standartı yoxdur.

(http://www.ekodialog.com/Konular/borc_servisi_swap_konsolidasyon.html,
10.10.2016)

2.2. SWAP Əməliyyatları və Növləri

2.2.1. SWAP Əməliyyatları

Borc idarəetməsi baxımından SWAP əməliyyatı ümumiyyətlə xarici borcların əsas məbləğ öhdəliyini ifadə edən valyuta cinsinin dəyişdirilərək, başqa bir valyuta cinsinə çevrilməsi (Kapital SWAP'ı), həmin borcun faizinin ifadə edildiyi valyuta cinsinin dəyişdirilməsi (Faiz SWAP'ı) və ya mövcud borcların sərmayəyə iştirak payı halına çevrilməsi (Borc-Sermayə SWAP'ı) şəkillərindən birində ortaya çıxar.

Məsələn dollar cinsindən borclanan xəzinə, zaman içində ortaya çıxan dəyişikliklər çərçivəsində mark cinsindən borclanmış olmanın daha aşağı xərcə yol açacağını görsə, dollar öhdəliyini marka çevirmək və beləliklə, beynəlxalq valyuta bazarlarında ortaya çıxan

dəyişmələri lehinə çevirmək istəyə bilər. Belə bir əməliyyatın reallaşdırılması üçün xarici borc əsnasında Valyuta SWAP'ı edilə biləcəyinin bir variant olaraq borc razılaşmasına qoyulmuş olması lazımlıdır. Oxşar vəziyyət Faiz SWAP'ı üçün də etibarlıdır. Burada da borc müqaviləsində ya ümumi bir SWAP səlahiyyəti, ya da yalnız faiz ödənişlərinin valyuta cinsinin dəyişdiriləbiləcəyinə bağlı bir hökm olması lazımlıdır.

Valyuta bazarında SWAP əməliyyatları: Müəyyən miqdarda valyutanın eyni anda edilən tək bir əməliyyatla, fərqli müddətlərə əsasən satın alınması və satılmasıdır. Məsələn ölkə xaricindəki yüksək faiz dərəcələrindən faydalanmaq istəyən bir kimsəni nümunə götürək. Bu kimsə valyuta bazarında fəaliyyət göstərən bir bankdan, əvvəl əlindəki milli pul vəsaitləri ilə valyuta satın alır. Sonra da buna bağlı olaraq edəcəyi ikinci bir əməliyyatla bu valyutaları, deyək ki üç ay sonra təslim şərti ilə eyni banka geri satar. Beləcə bir Spot Bazar əməliyyatı ilə bir Müddətli Valyuta Əməliyyatı tək əməliyyat halında birləşdirilmiş, yəni fərqli müddətlərə tabe olaraq eyni miqdarda valyuta əvvəl satılmamış, sonra satılmış olmaqdadır.

Bir kimsənin belə bir əməliyyat etməsindəki səbəb, ölkə xaricinə valyuta ixrac edərək bir banka yatırıb (və ya qısa müddətli qiymətli dəyər satın alıb) oradakı yüksək faiz dərəcələrindən faydalanmaq, lakin bunu edərkən də valyutanın qiymətindəki bir düşməyə (milli pulun dəyər qazanması) qarşı özünü qorumaqdır. Bu hadisəyə Zəmanətli Faiz Arbitrajı da deyilir. Valyuta bazarında SWAP əməliyyatları hər zaman spot-müddətli əməliyyat şəklində olmaya bilər. Bəzən müddətlər fərqli olmaq şərti ilə müddətli olaraq SWAP əməliyyatı da edilə bilər. Məsələn, bir kimsənin bir ay müddətli olaraq bir valyutanı satın alması və 9 ay müddətli olaraq satması kimi. Eyni cins və miqdardakı bir valyutanın, bu şəkildə fərqli müddətlərə əsasən alınıb satılmasını nəzərdə tutan bu əməliyyat müddətli SWAP əməliyyatıdır. Fərdlərin bu kimi əməliyyatları etmələrindəki səbəb, məsələn valyutanın faiz nisbətlərində bir yüksəlmə gözləmələri və bu yüksək faizdən istifadə arzulana bilər. Yuxarıdakı nümunədə iştirak edən adam, bir ay sonra təhvil alacağı valyutaların 8 ay xaricdəki bir bankda tutaraq aradakı yüksək faiz dərəcəsi fərqindən faydalanmış olur.

Müddətli valyuta məzənnəsinin spot valyuta məzənnəsinə görə endirim və ya qazanc yaratması vəziyyəti: Məsələn üç ay müddətli dolların AZN qiyməti, spot qiymətinə görə daha yüksəkdirsə buna AZN / USD məzənnəsinin "SWAP qazancı" adı verilir. Əksinə üç ay müddətli AZN / USD məzənnəsi, spot məzənnəsindən daha aşağıdırsa buna da "SWAP endirimi" deyilir.

Mərkəzi bankları arasında SWAP: İki mərkəz bankının aralarında etdikləri razılaşma ilə, qarşı ölkənin puluna ehtiyac duyduqlarında bir-birinin müəyyən miqdarda pullarını mübadilə etmələridir. Mübadilə edilən bu pullar, ehtiyac vəziyyəti ortadan qalxınca geri verilir.

Faiz SWAP'ı: Borcların faiz quruluşunu dəyişdirməyə istiqamətli əməliyyatlardır. Məsələn sabit faizlərin dəyişən faizə çevrilməsi, ya da əksinə. Bunun kimi, kreditlərin faiz dərəcələrini dəyişdirməyə istiqamətli əməliyyatlar da Faiz SWAP'ı sayılır (<https://www.investaz.com.tr/swap-nedir>, 09.09.2016).

2.2.2. SWAP Növləri

a) Faiz SWAP'ları:

- Sabit Faiz – Dəyişkən Faiz SWAP'ı
- Dəyişkən Faiz - Dəyişkən Faiz SWAP'ı
- Vaxtından əvvəl son vermə haqqı verən SWAP'lar
- Müddətli SWAP'lar
- Faiz dərəcəsinin sonradan müəyyənləşdirilməsi haqqını verən SWAP'lar

b) Pul (Valyuta) SWAP'ları:

- Sabit Faiz - Dəyişkən Faiz Çarpaz Pul SWAP'ı
- Sabit Faiz - Sabit Faiz Çarpaz Pul SWAP'ı
- Dəyişkən Faiz - Dəyişkən Faiz Pul SWAP'ı

c) Digər SWAP növləri:

- Varlıq SWAP'ı
- Mal SWAP'ı
- Kokteyl SWAP'ı

a) Faiz SWAP'ı

Faiz SWAP'ları, bazara çıxdıqları 1980-ci illərdən etibarən dünya səviyyəsində getdikcə böyüyən bir həcmə çatmışlar. Faiz SWAP'larının böyük bir əksəriyyəti Amerikan dolları ilə həyata keçirilir. Bununla birlikdə xüsusilə 1985-ci ildən etibarən öndə gələn digər pul vahidləri üzərindən də Faiz SWAP'ı əməliyyatları edilməyə başlanmış və getdikcə yayılmışdır.

Əməliyyat həcmi baxımından Faiz SWAP'ları, swap növləri arasında ən başda gələnlərdən biridir. Bir Faiz nisbəti SWAP'ı, tərəflərin razılaşıqları hipotetik ana pul məbləğinə bağlı olaraq hesablanan sabit faiz ödənişləri ilə dalğalı faiz ödənişlərinin eyni pul vahidi üzərindən bir-birləri ilə dəyişdirilməsinə dair iki tərəf arasında edilən bir razılaşmadır (Doğukanlı, 2012, səh. 91-96).

b) Para SWAP'ları

İlk müasir Pul Swap'ı 1982-ci ildə Dünya Bankı və IBM arasında reallaşdırılmış və sabit faizli Alman markı və İsveçərə frankı borclarının Dünya Bankından təmin edilmiş ABŞ Dollar borcu ilə SWAP edilməsini həyata keçirmişdir.

Bir Pul SWAP'ı iki tərəf arasında, müəyyən məbləğdə bir pulun başqa bir pul ilə dəyişdirilməsi və müəyyən bir müddət sonunda dəyişdirilən ana pulların geri verilməsini ehtiva edən bir razılaşma olaraq təyin oluna bilər (Doğukanlı, 2012, səh. 96-100).

c) Digər SWAP növləri:

➤ Varlıq SWAP'ları

SWAP əməliyyatlarının risk idarəetməsində bir investisiya vasitəsi olaraq istifadə edilməsi imkanı, Varlıq SWAP'larının ortaya çıxmasında əhəmiyyətli bir faktor olmuşdur. Xüsusilə 1980-ci illərin yarısından etibarən SWAP'ların bu məqsədlə istifadə edilməsində böyük artımlar görülməyə başlanmışdır.

Varlıq SWAP'ları, sintetik bir varlıq yaratmaq üçün bir varlıq və bir SWAP'ın kombinə edilməsindən ibarətdir. Məsələn, eyni pul vahidi və ya fərqli pul vahidi üzərindən sabit faizli bir varlıq, dəyişən faizli bir varlığa çevrilə bilər (www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba12.doc, 17.09.2016).

➤ **Mal SWAP'ı**

Mal swap'ı, iki tərəf arasında müəyyən miqdarda və keyfiyyətdə olan malların dəyişkən və sabit qiymətlərinin tərəflər arasında razılaşdırılmış zaman hissəsi boyunca dəyişdirilməsini ehtiva edən sazişlər olaraq ifadə edilməkdədir.

Bir başqa ifadəylə mal swap'ları, qiymətlərin davamlı olaraq düşəcəyi narahatlığı içərisində olan tərəflərdən birinin, zaman içərisində davamlı olaraq satacağı bir mala sahib olması; qiymətlərin davamlı olaraq yüksələcəyi narahatlığı içərisində olan tərəflərdən digərinin isə, eyni mali davamlı olaraq almağa ehtiyac duyması vəziyyətində keçiriləcək bir swap növüdür (www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba12.doc, 17.09.2016).

➤ **Kokteyl SWAP'ı**

Birdən çox swap növünü bir yerdə cəmləşdirən swaplar kokteyl swap olaraq adlandırılmaqdadır. Başqa bir ifadə ilə kokteyl swaplar, ikidən çox tərəfin iştirakı ilə pul və faiz swaplarının birləşməsindən ibarətdir. Kokteyl swapda, bir swap əməliyyatının başqa bir swap əməliyyatına çevrilməsi müzakirə mövzusu ola bildiyi kimi; arbitraj fürsətindən faydalanmaq üçün də swap əməliyyatlarının çevrilməsi müzakirə mövzusu ola bilməkdədir ([file:///C:/Users/user-hp/Downloads/5000091997-5000129863-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user-hp/Downloads/5000091997-5000129863-1-PB%20(1).pdf), 18.08.2016).

2.3. SWAP'ın Tətbiq Olunması

Aşağıda SWAP əməliyyatlarının gedişi, SWAP əməliyyatı nəticəsində yaranan borc xərcləri, SWAP əməliyyatları nəticəsində SWAP əməliyyatına tərəf olanların təmin etmiş olduğu qazancların müəyyən edilməsi, SWAP məzənnəsinin müəyyən edilməsi və s. mövzulara bağlı olaraq nümunələrə yer verilmişdir (www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba12.doc, 17.09.2016):

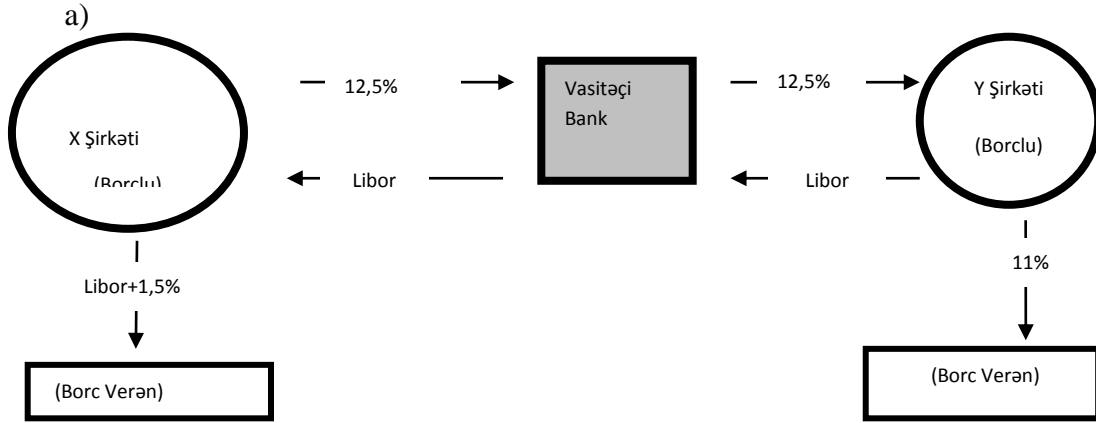
2.3.1. Faiz SWAP'ı

Nümunə 1. Aşağı kredit dəyərliliyinə sahib olan X şirkəti, 1 milyon \$ məbləğində xarici kreditə ehtiyac duymuş və beynəlxalq pul bazarlarından borclanmaq yoluna getmişdir. X şirkəti, kredit dəyərliliyinin aşağı olması səbəbi ilə baza dərəcəsinin çox üzərində bir bazar faiz dərəcəsi olan 17 % sabit faizlə borc qaynağı tapa bilməmişdir. Bunun üzərinə X şirkəti yüksək sabit faizlə borclanmaqda isə dəyişən faizli borc yoluna getmiş və bir bankdan Libor + 1,5 % dəyişən faizlə 1 milyon \$ borclanmışdır. Kredit dəyərliliyi yüksək olan Y şirkəti də 1 milyon \$ məbləğində 11 % sabit faizli istiqraz çıxarmaq surətiylə borc yoluna getmişdir. Əgər Y şirkəti, bazardan borc yoluna getmək istəsəydi özünə təklif edilən faiz dərəcəsi Libor +0,5% dəyişən faiz dərəcəsi olacaqdı.

Bu iki şirkət, borc xərclərini aşağı salmaq məqsədilə SWAP əməliyyatını etmək istəmişlər və bir vasitəçi təşkilata müraciət etmişlər. Tərəflər arasında edilən razılaşmalar nəticəsində X şirkəti vasitəçi təşkilata Libor qarşılığında % 12,5 nisbətində sabit faiz ödəyəcək; Y şirkəti isə, vasitəçi təşkilata Libor ödəyəcək və qarşılığında da % 12,5 nisbətində sabit faiz alacaq.

X və Y şirkətləri arasında keçirilən SWAP müqaviləsinin dəyər və qazanca təsiri varmıdır?

b) X Şirkətinin SWAP əməliyyatı sonrası borclanma xərci;

$$(\text{Libor} + 1\frac{1}{2}\% + 12,5\%) - \text{Libor} = 14\%$$

Şərh: X şirkəti borc xərcini 14%'ə salmışdır.

Y Şirkətinin SWAP əməliyyatı sonrası borclanma xərci;

$$(11\% + \text{Libor}) - 12,5\% = \text{Libor} - 1,5\%$$

Şərh: Y şirkəti borc xərcini 1,5%'ə salmışdır.

c) X Şirkətinin SWAP əməliyyatı səbəbiylə əldə etmiş olduğu qazanc;

$$17\% - 14\% = 3\%$$

Y Şirkətinin SWAP əməliyyatı səbəbiylə əldə etmiş olduğu qazanc;

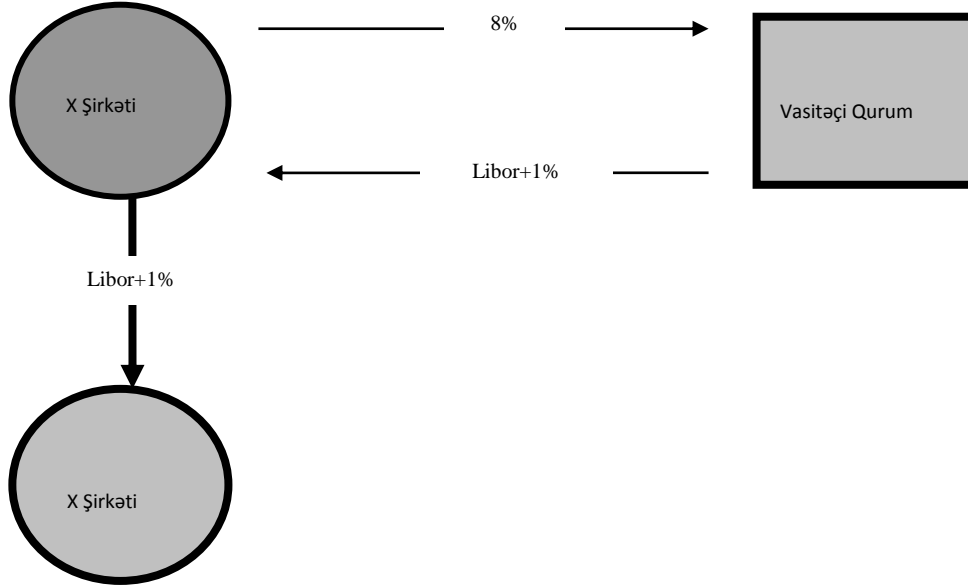
$$(\text{Libor} + 0,5\%) - (\text{Libor}) = 0,5\%$$

Nümunə 2. Kredit qiyməti BB olan X şirkəti, beynəlxalq pul bazarında Libor + 1 dəyişən faiz dərəcəsi üzərindən 1 milyon \$ məbləğində 2 il müddətli kredit təmin etmişdir. X şirkəti borc xərclərini azalda bilmək məqsədilə SWAP əməliyyatı etməyə qərar vermiş və bunun üçün də bir vasitəçi təşkilata müraciət etmişdir. X şirkətinin vasitəçi təşkilat ilə etmiş olduğu SWAP razılaşması çərçivəsində vasitəçi təşkilat şirkətə Libor + 0,5% faiz ödəyəcək; şirkət də vasitəçi təşkilata 8% nisbətində sabit faiz ödəyəcək.

Bu məlumatlar çərçivəsində X şirkətinin vasitəçi təşkilat ilə etmiş olduğu SWAP müqaviləsi nəticəsində yaranan borc xərclərini aşağıdakı şəkildə göstərilə bilər:

X Şirkətinin SWAP əməliyyatı sonunda yaranan borclanma xərci;

$$(\text{Libor}+1\% + 8\%) - (\text{Libor}+0,5\%) = 10,5\%$$

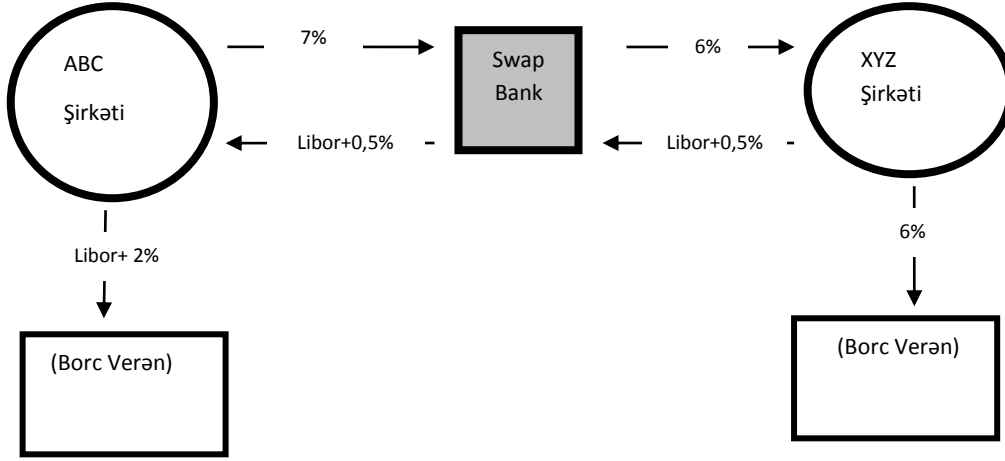
Nümunə 3. Kredit qiyməti BB olan ABC şirkəti, beynəlxalq pul bazarlarında Libor + 2% dəyişən faiz dərəcəsi ilə 1 milyon USD məbləğində borclanmış olub; sabit faiz ilə borc yoluna getmək istədiyində isə istismara təklif edilən faiz dərəcəsi 10% 'dir. Kredit qiyməti AA olan XYZ şirkəti isə, beynəlxalq pul bazarlarında 6% sabit faiz dərəcəsi ilə 1 milyon USD məbləğində vəsait təmin etmişdir. XYZ şirkəti sabit faiz dərəcəsi ilə borclanmasaydı, şirkətə təklif edilən dəyişən faiz dərəcəsi Libor + 1% 'dir.

Hər iki şirkət borc xərclərini azaltmaq məqsədiylə SWAP əməliyyatı etmək istəmişlər və bunun üçün SWAP Banka müraciət etmişlər. Tərəflər arasında edilən SWAP razılaşması nəticəsində; ABC şirkəti, SWAP Bank Libor + 0,5% dəyişən faiz qarşılığında 7% sabit faiz ödəyəcək. XYZ işlətməsi də, SWAP Banka 6% sabit faiz qarşılığında Libor + 0,5% dəyişən faiz ödəyəcək.

Bu məlumatlar çərçivəsində; ABC və XYZ şirkətləri arasında keçirilən SWAP müqaviləsi nəticəsində şirkətlər üçün xərc azaldıcı və qazanc təsiri olmuş mudur?

a) Tərəflər arasında edilən swap əməliyyatının işləyişi:

b) ABC Şirkətinin SWAP əməliyyatı sonrası borclanma xərci;

$$(Libor+2\%+7\%) - Libor+0,5\% = 8,5\%$$

Şərh: ABC şirkəti borc xərcini 8,5%'ə salmışdır.

XYZ Şirkətinin SWAP əməliyyatı sonrası borclanma xərci;

$$(6\%+Libor+0,5\%) - 6\% = Libor + 0,5\%$$

Şərh: XYZ şirkəti borc xərcini Libor +0,2%'yə salmışdır.

c) ABC Şirkətinin SWAP əməliyyatı səbəbiylə əldə etmiş olduğu qazanc;

$$10\% - 8,5\% = 1,5\%$$

XYZ Şirkətinin SWAP əməliyyatı səbəbiylə əldə etmiş olduğu qazanc;

$$(Libor+1\%) - (Libor+0,5\%) = 0,5\%$$

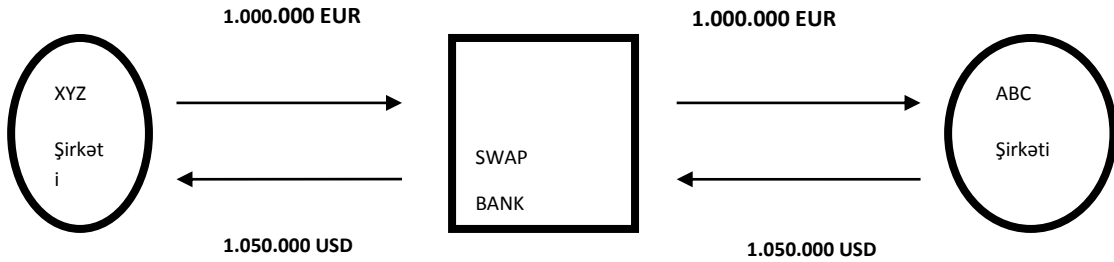
2.3.2. Pul SWAP'ı

Nümunə 4. Yüksək kredit dəyərliliyinə sahib olan Almaniyadakı XYZ şirkəti, beynəlxalq pul bazarlarında 2 il müddətli 1 milyon EUR krediti illik 2%-lə təmin edərkən; ABŞ-dakı kredit dəyərliliyi aşağı olan ABC şirkəti isə beynəlxalq pul bazarlarında 2 il müddətli 1,05 milyon ABŞ dollarını ancaq illik 3%-lə tapa bilməmişdir. Almaniyadakı XYZ şirkəti, ABŞ-dakı bir tenderə qatılmaq məqsədilə 1,05 milyon ABŞ dollarına; ABŞ-dakı ABC şirkəti də Almaniyadakı bir tenderə qatılmaq məqsədilə 1 milyon avroya ehtiyac görmüşdür. Bunun üçün tərəflər bir SWAP Bank'a müraciət edərək SWAP əməliyyatı etmək istəmişlər. Tərəflər arasında edilən 1 il davamlı SWAP razılaşması çərçivəsində spot kur üzərindən (1 EUR = 1,05 USD) pulları mübadilə etmişlər.

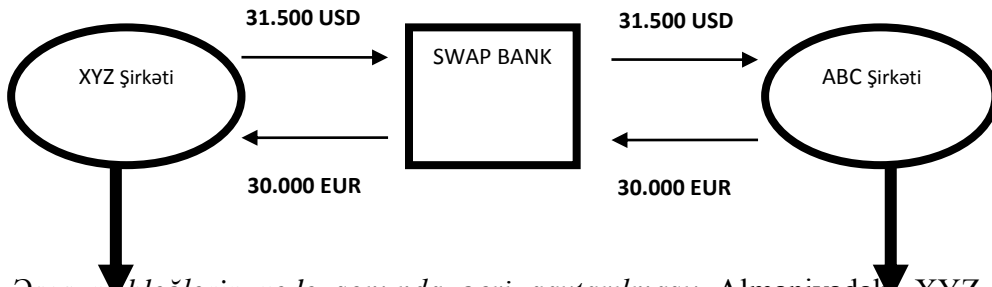
Bu məlumatlar çərçivəsində tərəflər arasında edilən SWAP əməliyyatının işləyişi şəkil çəkərək açıqlana bilər:

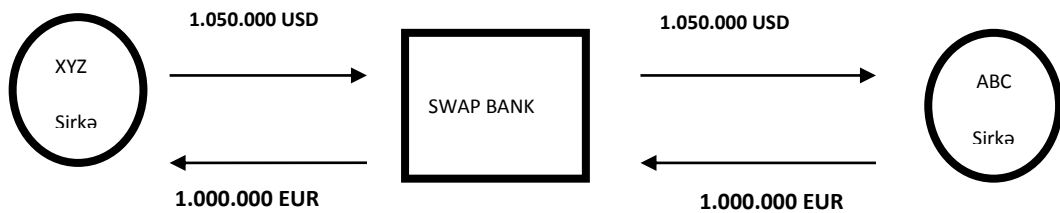
a) *Tərəflər arasında əsas məbləğlərin dəyişdirilməsi:* Almaniyadakı XYZ şirkəti edilən SWAP razılaşması çərçivəsində 1 milyon avro qarşılığında ABŞ-dakı ABC şirkətinə 1,05 milyon ABŞ dolları alacaq.

b) *Tərəflər arasında faiz ödənişlərinin dəyişdirilməsi:* Almaniyadakı XYZ şirkəti edilən SWAP razılaşması çərçivəsində illik olaraq qarşı tərəfə 31.500 USD faiz ödəməsi; ABŞ-dakı ABC şirkəti də illik olaraq qarşı tərəfə 30.000 EUR faiz ödəməsini həyata keçirəcək.

c) *Əsas məbləğlərin vədə sonunda geri qaytarılması:* Almaniyadakı XYZ şirkəti ilə ABŞ-dakı ABC şirkəti vədə sonunda daha əvvəldən mübadilə etdikləri valyutaları qarşılıqlı olaraq geri qaytarırlar.

Nəticə və Qiymətləndirmə

Firmaların həm faiz dərəcəsi riskini idarə edə bilmə, həm də meydana gələ biləcək mövqə kəsirlərini bağlaya bilmə istəkləri SWAP'lara olan tələbi artmışdır. SWAP deyilincə istifadə çoxluğu səbəbiylə Faiz dərəcəsi SWAP'ı ağla gəlməkdədir. Edilən araşdırmalarda da Faiz dərəcəsi SWAP'ının sərhədlərarası bir məşhurluğa sahib olduğu müəyyən edilmişdir.

Ölkələrin inkişafı üçün maliyyə bazarlarının inkişafı vacibdir. Maliyyə bazarlarının inkişafı da bu bazarlarda istifadə vasitələrinin növlərə ayrılmasına və məşhur istifadəsinə bağlıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin müddətli əməliyyat bazarlarında törəmə məhsulların istifadəsi artmışdır. Bu məhsullardan bazarda adından çox danışılan ən əhəmiyyətli vasitə isə Faiz

dərəcəsi SWAP'ı olmuşdur. İstifadə asanlığı və xüsusilə faiz dərəcəsi riskinin idarə edilməsində SWAP'lardan istifadə olunmuşdur.

Azərbaycanda əsasən banklar tərəfindən istifadə edilən SWAP'ların həm istifadə miqdarlarının artırılması, həm də istifadə sahələrinin çoxaldılması lazımdır. Maliyyə bazarlarında istifadə olunan əsas maliyyə alətlərinin yanında törəmə vasitələrin də istifadə edilməsi və çoxaldılması ölkə iqtisadiyyatına müsbət təsir edəcək. Bu səbəbdən də SWAP'lar istər faiz dərəcəsi riski, istərsə də valyuta məzənnəsi risklərinin idarə edilməsində istifadə edilməsi lazım olan bir vasitədir.

Mənbə

Bal, Harun., (2001), Uluslararası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.

Dülger, Fikret ve Yıldırım ÖNAL, (1992), “Faiz ve Döviz Swapları Uygulanması”, Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı:12/1, Mart.

Ersan, İhsan., (1998), Finansal Türevler, Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Hatice Doğukanlı, (2012), Uluslararası Finans, Çukurova Üniversitesi, Karahan kitabevi, 3. Baskı, Temmuz, Adana.

Kırım, Arman, (1990), “Döviz ve Faiz Swapları”, Bankacılar Dergisi, Temmuz.

Önce, Saime, (1995), Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri, Türkiye Bankalar Birliği, Eskişehir.

Örten, Remzi ve İpek Örten, (2001), Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları, Gazi Büro Kitabevi, Ankara.

<http://www.bilgitabani.net/borc-yonetimi-nedir.html/>, (01.09.2016)

<http://banco.az/az/news/risklerden-qorunmagin-yolu-swap>, (19.09.2016)

<https://www.investaz.com.tr/swap-nedir>, (09.09.2016)

<http://halkbankkobi.activebuilder.com/NewsDetail/Swap-nedir/714>, (18.09.2016)

http://www.ekodialog.com/Konular/borc_servisi_swap_konsolidasyon.html, (10.10.2016)

[file:///C:/Users/user-hp/Downloads/5000091997-5000129863-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user-hp/Downloads/5000091997-5000129863-1-PB%20(1).pdf), (18.08.2016)

<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba12.doc>, (17.09.2016)